© www.kjnt.ro/szovegtar

BARTALIS IZABELLA

A BETLEHEMEZÉS SZÁZ ÉVE KÉZDISZENTLÉLEKEN

Bevezető

Kézdiszentlélek Erdély délkeleti csücskében, a Kárpát-kanyar övezte medencében fekszik, a Perkő-hegy lábánál, Kézdivásárhelytől északra, 4 km távolságra. A Felső-háromszéki-medence, pontosabban a kézdiszéki *Szentföld*[1] egyik legjelentősebb községe. Ez annak is tulajdonítható, hogy a perkői Szent István-napi búcsú Csíksomlyó mellett a leghíresebb székelyföldi búcsújáróhelyek sorába tartozik.

A betlehemezés az egyik legrégibb, mégis legélőbb hagyomány Kézdiszentléleken. Karácsonykor játszották, házról házra járva, hirdetve a kis Jézus születését. Pontosan nem tudjuk hogyan és mikor honosodott meg a faluban ez a téli ünnepkörhöz tartozó szokás. A falubeliek emlékezete szerint nagyon régi hagyomány, amely még a diktatúra éveiben sem szűnt meg teljesen. A dolgozatom célja a betlehemezés hagyományának 20. századot átfogó feltárása az emlékezet, az írott és a nyomtatásban megjelent anyag alapján. Remélem, hogy ez a feltárás tovább erősíti az utóbbi tíz évben megújult hagyományt.

A betlehemes játékokhoz hasonló karácsonyi játékokat már a középkorból is ismerünk, azonban ezek az istentiszteletek részét képezték. Többnyire latin nyelvű liturgikus játékok voltak, magyar nyelvű karácsonyi játékszöveg nem maradt ránk. A 17–18. században iskolások és laikus vallásos társaságok mutattak be a betlehemeshez hasonló játékokat. A legarchaikusabb jelenetek Erdélyből kerültek elő.[2]

A 19. századtól a betlehemes játékok két formáját ismerjük: az élő szereplőkkel és a bábokkal előadott karácsonyi játékot.[3] A 20. század elején a betlehemes játék különböző formáit magyar területen majdnem mindenhol játszották. Többnyire katolikus vidéken adták elő, de református közösségekben sem volt ismeretlen. Például az Alföldön és a Dunántúlon tréfás pásztorjátékká alakult át.[4]

A kézdiszentléleki betlehemes játékról írásos dokumentumok csak az utolsó száz évből maradtak fenn. A dolgozat megírásához az írásos anyagon kívül a különböző korosztályhoz tartozó személyek adatközlését használtam fel. Az első írásos forrásanyag Balázs Márton 1941-ben kiadott

[1] A kézdiszéki reformátusok elnevezése szerint.
[2] Dömötör 1972. 17.
[3] Uo.
[4] Visky 1935. (1992.) III. 335.

könyvében található, amelyet 1902-ben írt le számára egy szentléleki tanuló, Tamás Béla. Ennek egy változatát megtaláltam kézirat formájában Tamás Balázsnál, aki Tamás Béla unokaöccse volt. A harmadik írásos forrásra szintén kézirat formájában leltem. Ezt Baróthi Lukács írta le 1947. december 22-én. A negyedik forrás Kovács Ferenc (sz. 1908) füzetében van leírva, amelyet a falu lakói napjainkban írógéppel sokszorosított formában ismernek. Az alábbiakban ezeket a forrásokat külön-külön mutatom be.

Balázs Márton (1867–1948) a kézdivásárhelyi Polgári Fiúiskola, majd a Polgári Leányiskola tanára és igazgatója volt. Kézdivásárhelyre történő kinevezése után azonnal hozzálátott a környék tárgyi és szellemi néprajzi anyagának összegyűjtéséhez, főleg gyűjtetéséhez. A környék Kézdivásárhelyen tanuló diákjaival feljegyeztette szülőfalujuk szokásait, felhívta figyelmüket a tárgyak fontosságára, amelyekből még bőséggel volt a század elején a gyorsan polgárosodó Háromszéken.[5]

Ezeket a gyűjtéseket Balázs Márton 75 éves korában készítette elő kiadásra a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum igazgatója, Csutak Vilmos biztatására. A kiadási költségek csökkentése érdekében a maximális helykihasználásra törekedett, ezért a betlehemes játékok leírása is folytonos feljegyzésben készült, a sorokat gondolatjellel választva el. 1941-ben jelent meg a fent említett kötet, de mindössze csak hatszáz példányban.[6] Ebben a könyvben szerepel Tamás Béla, az akkori (1902) Polgári Fiúiskola tanulója által leírt szentléleki betlehemes játék is.

A második, a Tamás Balázs (sz. 1915) által leírt szöveg nagyon hasonlít az előbbihez, a forrásuk is közös lehetett. Tamás Balázs emlékezete szerint egy kiskászoni család (Keresztes) birtokában lévő vőfélykönyv volt nagybátyja forrása. Tamás Balázs ezt a betlehemes játékot 1940–1950 között másolta le. Ez a szöveg szó szerint még az írásjelek használatában is egyezik a Balázs Márton által közzétett szöveggel. Balázs Márton, magyartanár lévén, a gyűjtött anyagban a helyesírási és olykor a népnyelvben általánosan használt, néhol *nem szalonképes* szavakat is átírta, kijavította. Tamás Balázsnak, akitől Balázs Márton a már Budapesten élő egykori tanítványáról, Tamás Béláról érdeklődött, a könyvből két példányt küldött el. Sajnos, jelenleg a Tamás család birtokában egy sincs. A Tamás Balázs kéziratos füzete 1940–1950 közötti években készült és Tamás István tanító testvérével együtt írta. A két betlehemes szöveg annyira egyező, hogy szinte bizonyos, hogy Tamás Balázs a Balázs Márton könyvéből másolta le.

A rendelkezésemre álló szövegek közül a Baróthi Lukács által 1947. december 22-én leírt betlehemes játék is figyelmet érdemel. Baróthi Lukács 1896. január 30-án született Kézdiszentléleken. Az anyagi lehetőségekhez mérten elvégezte az elemi hat osztályt. Élete nagyon nehéz volt. Részt vett

[5] Szabó J. 1997. 87–104.
[6] Uo.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

fiatalon az első világháborúban, harcolt az olasz fronton, majd a második világháború idején is besorozták. Korán elveszítette feleségét, egyedül nevelte fel gyermekeit. Kenyerét gazdálkodással kereste. Annak ellenére, hogy egyszerű ember volt, az írás-olvasás szeretetéről tanúskodik az általa írt kéziratos füzet, amit ma unokái nagy kincsként őriznek.

A Baróthi Lukács szövegéhez hasonló a ma is élő és játszott betlehemes játék szövege, amit Kovács Ferenc (sz. 1908) fiatal korában, a 30-as években jegyzett le egy füzetbe. Kovács Ferenc a falu egyik legidősebb embere, aki mindig nagyon szeretett írni, olvasni. Törődött a falu hagyományaival, ápolta azokat még a legnehezebb, tiltott időszakban is. Neki köszönhető, hogy ez a hagyomány 1993-ban újraéledt. Nemcsak a csoport megszervezésében segített, hanem az általa gondosan megőrzött szövegek és énekek betanításában is. Állítása szerint, a füzetében található szöveget Oláh Dániel plébános úrtól írta le, aki 1911–1930 között Kézdiszentlélek papja volt. Ma már keveset tudunk róla, de a falu emlékezete alapján hagyománytisztelő pap volt. Lejegyezte a falu jellegzetes szokásait, hogy azok ne vesszenek el, a köztudatban tovább éljenek. Tiszteletben tartotta a helyi szövegeket, énekeket, nem írta át őket.

Dolgozatom megírásához nemcsak az írott forrásokra támaszkodtam, hanem megfigyelőként 1999-ben részt vettem a betlehemes csoport próbáin és előadásain. Alkalmam volt megismerkedni olyan személyekkel, akik sok értékes információval szolgáltak.

A kézdiszentléleki betlehemes játék leírása

A négy betlehemes játék közül a Kovács Ferenc-féle szöveget ismertetem, mivel a többiben lévő énekekhez nem találtam lejegyzett dallamot. A ma is élő, idős Kovács Ferenc-féle énekszövegek dallamát saját magam jegyeztem le.

Kovács Ferenc által lejegyzett betlehemes játék

Ének bemenetelkor:

Pásztorok, pásztorok, nagy öröm vár rátok,
Megszületett a Messiás, akit régen vártok.
Menjetek hozzája hódolatot várja,
Ő az Égnek és a földnek istenes királya.
Dicsőség, dicsőség, mennyben az Istennek
Szent békesség itt a földön minden jó embernek.

Királyszolga verse:

Dicsértessék a Jézus Krisztus!

Ádám vétke miatt mind nyomorba estünk,
Meggyengült az elménk, halandó lett testünk.
De mi a fő: a menny is bezáratott,
Hová négyezer éven keresztül senki nem járhatott.
Végre az Úristen elküldé szent Fiát, hogy rajtunk segítsen.
S megnyitá nékünk mennyország kapuját,
Hová jámbor élet után mi is eljuthatnánk.
Betlehem városnak zajosak utcái,
Hullámzik a sok nép, alig lehet járni.
A népszámlálás miatt kik innen származtak,
Ifjak és vének ide eljövének.
Közelgett az este, ki-ki szállást keres,
Mert akkor az idő hideg volt és szeles.
Az estalkony árnyékában egy gyenge nő jár, kel,
Ő is szállást keres fájó érzelmekkel,
De mindhiába, a szállások mind be voltak telve,
S nem akad alkalmas éji nyugvóhelyre.
S mit tegyen, szégyen vagy nem szégyen,
Barmok jászolyába, a kóró szénára
Lefekszik pihenni a szép szűz Mária.
Rövid volt az álma, midőn felébredett,
Mert érzi, hogy az eljött az igazi élet.
Megszületett, aki világ Megváltója,
Jézusunk az Istennek fia!
A levegő égben angyalok zengenek,
Dicsőség Istennek, békesség embernek.
Angyali szózatra pásztorok is jönnek,
Kik imádva adakoznak a kis csecsemőnek.
Ó, mily dicsőséges, fényes jelenet,
Jászolyban látni az isteni gyermeket!
Mint mennyei kép, úgy mosolyog arca,
Mintha mondaná azt: győztes Ő a harcban.
Az angyali karok szent örömére
A buzgó pásztorok ide jövének;
Mind azt jelenti, hogy megszületett a Messiás,
Kire milliók szíve várt.
Hogy feltűnik a váltság, örök fényünk napja,
Kitől a világ az üdvösségét kapja.
Betlehemjárásunk azért alakula,
Hogy a nagy esemény emléke újulna.
Hogy a vallás szervezze, hogy a jóba kerüljünk,
Mert egy-egy részlet elő jön belőle.
Az a fényes csillag, mely fent megállott az istálló felett,
Ragyog, mely három királyokat odáig vezette,

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Kik aranyat, tömjént, mirhát adának
Hódolat jeléül a világ Megváltójának.
Királyszolga vagyok, királytól küldettem,
A Jézus nevében szállást kérni jöttem.
Királyom nevében kérem a tisztelt háziurat
És a tisztelt háziasszonyt, szíveskedjenek
Nekünk helyet adni, míg itt bemutatjuk betlehemünket.
Szívességükért köszönetet mondunk;
Főleg, ha jól telik erszényünk és tarisznyánk.
Azt hiszem, hogy kérésem nem vetik meg,
Mivel hit, remény és szeretet vezet bennünket. Ámen!

Ének:

Megnyílt mennynek kapuja,
Született Isten fia,
Minékünk minékünk.

Mennyországot elhagyá,
Magát érettünk adá,
Örvendjünk, örvendjünk.

– **Király:** Dicsértessék Krisztus a magas egekben
Ki kegyelmeteket hagyta egészségben.
Tartsa és marassza végig az életben
Mint itt, mint a mennyben végnélkül örökben.
Mi nem azért jöttünk, hogy históriázzunk,
Valamint tréfás dolgokat indítsunk.
Hanem egy keveset pihenni akarunk,
Míg a kis Jézusról egy példát mutatunk.
A beszédünk itten arról lészen
Midőn Krisztus születése lészen.
Sok rendbéli ember ajándékot viszen,
Melyet József és Mária nagy örömmel veszen.
Szent József és Mária be nem fogadtatik,
Az egész városon szállás nem adatik.
Hálni istállóba ő kényszerítetik.
– **József**: Felséges királyom nyisd meg az ajtódat,
Fogadd be házadba szegény akaródat.
Ne engedd megfagyni teremtő Uradat.
– **Király**: Parancsolom szolgám néked sietséggel,
Nézd meg, ki zörget ajtómon ilyen bátor szívvel!
– **Királyszolga**: Ki vagy, honnan jöttél? Mi járásbéli vagy?
Feleletét nékem ezekre mindjárt adj!
– **József**: Szegény útonjáró idegen jövevény.

Audenciát kérünk, be akarunk menni!
Hogy ha szállást adnál ezen éjszakára,
Bizony megfizetné az egeknek Ura.
– **Királyszolga**: Várjál egy keveset, míg járást jelentek!
Felséges királyom! Oly emberek jöttek királyi ajtódra,
Kik nem hiszem volnának a te országodba.
Hogy ha szállást adnál ezen éjszakára,
Bizony megfizetné az egeknek Ura.
– **Király**: Hogy én szállást adjak? Abból ugyan nem kapsz!
A város piacán nem bánom ha megfagysz.
– **József**: Augusztus császárnak parancsolatjára jöttünk a beíratásra.
Hogy ha szállást adnál ezen éjszakára,
Bizony megfizetné az egeknek Ura.
– **Király**: Ám jer be barátom, füttözz egy keveset!
– **József**: Áldjon meg az Isten felséges királyom!
– **Király**: Hozott a szerencse kedves jó barátom!
– **József**: Felséges királyom fogadj be házadba,
Szállást nem találtunk az egész városban.
Hogyha szállást adnál ezen éjszakára,
Bizony megfizetné az egeknek Ura.
– **Király**: Hogy én szállást adjak? Abból ugyan nem kapsz!
Királyi házamtól tehát már indulhatsz.
– **József**: Kemény kősziklához hasonló nemzetség!
Még a pogánynál is van engedelmesség.
Hát nálad felséges királyom miért nincs uradhoz kegyesség?
– **Mária**: Hát immár jegyesem mitévősök legyünk?
– **Király**: A városon kívül tudok egy istállót,
Oda szokták küldeni a jövevény szállót.
– **Mária**: Nem bánom jegyesem akármerre megyünk,
Mert látom, itt mindentől megvetődtünk.
Ó, édes Jézusom, méhemnek gyümölcse,
Az Atya Istennek a legszebb szerelme,
Ha engem rendeltél szent születésedre,
Szűz tejem kívántad felnevelésedre,
Ne engedd szolgálód immár hát ennyire.
– **Angyal**: Glória in excelsis Deo!

Ének:

Dicsőség mennyben Istennek,
Békesség földi népeknek,
Jó akaratú híveknek,
Kik Istenben örvendeznek.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Ének:

Pásztorok, pásztorok, kik juhoknál alusztok,
Keljetek fel pásztorok mert született Uratok,
néktek kis Jézusotok.

– **Fejőpásztor**: Zigoli édesem! Hallod apám, hallod?
Nem lehetnek ezek puszta földi hangok.

– **Angyal**: Serkenjetek fel ó szegény pásztorok,
Mert íme született a ti Megváltótok.
Betlehem városba gyorsan induljatok,
Jézust a jászolban szénán találjátok.

– **Fejőpásztor**: Auz! szkoálö hirtelen, nu maj dormi kelletlen!
Puzda vinit a világ Megváltója!

– **Meddüpásztor**: Oh, Dominusz szfüntusz ha született Krisztus (háromszor)
Váj de mine csehová, auzj kitjava, jaj, jaj, jaj!
Mit láték, mit hallék,
Álmomba az Isten angyala nékem megjelenék.
Ördög-e vagy angyal abba kételkedem,
De, hogy Krisztus született, azt már nem hihetem.
Hát még erre a puha pucékra a fejemet leteszem.

– **Fejőpásztor**: Tréfálsz dadé! Talán álmot beszélsz?

– **Meddüpásztor**: Zik zó Krisztina! Olyan igaz, mint az áldott nap fénye!

Ének:

Keljetek fel ti pásztorok, mert született Úr Krisztustok.
Menjetek el meglátjátok, térden állva imádjátok.

– **Fejőpásztor**: Áuz mósule, hallod apám, hallod mit mondanak ezek,
Betlehembe nékünk új király született!
Tehát menjünk el, tegyünk tiszteletet a kisded Jézusnak!

– **Öregpásztor**: Nem bánom, menjünk el, tegyünk tiszteletet,
De ne üres kézzel. Vigyünk ajándékot a kisded Jézusnak!

– **Fejőpásztor**: Jódukász! Mit viszünk?

Ének:

Nosza tehát együtt megyünk, Betlehembe siessünk,
Ottan szült Kisdedünket, meglátjuk Istenünket,
Barmok között feküve, pólyába bekötözve,
Jaj, mit vigyünk ajándékot, mi a Kisded Jézusnak?
Én viszek egy báránykát, te pedig egy sajtocskát.
Harmadik egy csepp tejet, ezzel kedvet nyerhetnénk,
Ha Istenben ismernénk, Isten előtt tetszhetnénk,
Örömmel vissza térnénk.

– **Meddüpásztor**: Serkentsd fel Mária szent Fiad minékünk,
Mert szent angyalaidtól tehozzád küldettünk.
– **Mária**: Serkenj fel szent Fiam, pásztorok eljöttek,
Kik szent angyalaidtól tehozzád küldettek.
– **Meddüpásztor**: Dicsértessék Krisztus a magas egekben.
Ó édes Jézusom, meddüpásztor vagyok,
Mégis néked Jézus egy báránykát adok.
Azt is vedd jó néven, mert szívemből adom.
– **Fejőpásztor**: Dicsértessék Krisztus a magas egekben!
Ó édes Jézusom, fejőpásztor vagyok,
Mégis néked Jézus egy sajtocskát adok.
Azt is vedd jó néven, mert szívemből adom.
– **Öregpásztor**: Oh édes Jézusom, a legöregebb pásztor vagyok,
A juhok után is alig cammoghatok.
Azt is mind elhordták jórészt a farkasok.
Mégis néked Jézus egy csepp tejet adok,
Azt is vedd jó néven, mert szívemből adom.
Ének:
Kirie eleiszon!
Született Világ Megváltója, pásztorok jöttek
Új hírt hirdetnek Betlehembe,
Betlehembe!
Kriszte eleiszon!
Az egek dicső királya, barmok közt fekszik,
Szénán alszik Betlehembe,
Betlehembe.

– **Mária**: Köszönöm, hálálom mindhárman tinéktek,
Hogy a kis Jézusról megemlékeztetek,
Egekből kívánom örvendezhessetek,
Mennyei koronát mindhárman nyerjetek,
Az örök dicsőségben vele lehessetek!
– **Öregpásztor**: Auzj möj untyásom, édes furulyásom,
Mivel az új királyt nagy örömben látjuk
Fújjál egy jó zsukát! Fújjad jó fortáson.
Ének:
Immár minket jó gazda, ha elküldesz útunkra,
Házadnál maradjon Istennek áldása.

– **Király**: Köszönöm, hálálom, kik itt hallgattátok
E csekély munkánkat meg nem utáltátok!
Jól tudom, hogy rosszat nem is tanultatok,
Melyért az egekben legyen koronátok.
– **Fejőpásztor**: Kedves atyafiak, induljunk más útra,

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Még szomszédba is jó emberek laknak.
– **Öregpásztor**: Kérlek pajtás. Kérdezzük meg a házigazdát
és a háziasszonyt,
Hogy egy kis útravalót tenne-e minékünk?
Drága Máriacska látom szándékodat
Se kune se bane zörgeted a kulcsot.
Dake facse bine veszed jutalmadat,
A Jézus nevében jóakaratodat.

Ének:

Elindula József is a Szűzmáriával,
Istennek erejéből terhes mátkájával.

De a sok vendég miatt nincs senki barátja
Ki távolról meglássa, kapuját bezárja.

Öltözetek, kellékek

A következőkben a szereplők ruházatát, a játékhoz szükséges kellékeket ismertetem, az évtizedekben végbement változásokkal együtt.

A ruházat leírását egy szövegben, a Tamás Balázs-félében találtam meg. Ez alapján és az adatközlők által elmondottak szerint tudom leírni a század eleji betlehemesek öltözetét. Ezt hasonlítom össze a ma használt öltözetekkel.

Régen a szereplők saját maguk és családjuk nő tagjai segítségével készítették el jelmezüket. És így történik ez napjainkban is. Kovács Ferenc elmondása szerint a király és a királyszolga ruháját, kardját a két világháború között a rendőrség adta kölcsön. Tamás Balázs füzetében a király fején korona szerepel, viszont Bakk Pál emlékei szerint a királynak piros csákója volt. Napjainkban a király és a királyszolga öltözetéhez szükséges nadrágokat, a király piros csákóját és a királyszolga piros sapkáját a sepsiszentgyörgyi színháztól kérték kölcsön. A vitézkötéses kabátok saját tulajdonaik voltak. A királyszolga sapkáján a március 15-i piros-fehér-zöld kokárda is fel volt tűzve, a zsinóros kabát vállán dísznek a pionírparancsnoki zsinórt[7] használták. 1999-ben is a fenti két szereplő öltözetét szintén a sepsiszentgyörgyi színháztól kérték kölcsön, de ekkor a vitézkötéses kabátokat is innen hozták. A csizmákat pedig az ismerősöktől kérték kölcsön, mert a faluban még mindig őriznek szép csizmákat.

Mária szerepére egy szép arcú, lányos fiatalembert választottak, aki hosszú máriakék köntöst viselt. Napjainkban már a templomból kölcsönkért fehér ruhát használják. A kék kendőt és a koronát otthon, a család segítségével készítik el. Mária kezében egyik változatban rózsafüzér volt, míg

[7] Úttörő rangjelzés.

Kovács Ferenc elmondása szerint egy kis kendőt tart kezében. Ma is ezt használják.

Szent József öltözete nem hasonlított a bibliai zsidó öltözetére, a fekete kalap és a fekete kabát, amit a falu tanítójától kért kölcsön, kereskedő zsidóra emlékeztetett. Véleményem szerint azért öltöztették így Szent Józsefet, mert abban az időben a faluban zsidó kereskedők jártak, így az egyszerű népben ez a zsidókról alkotott kép maradt meg. 1993-ban a kántor, Dávid Emil tanácsára a bibliai Szent József öltözetét imitálták, így a hosszú fekete kabát helyett a paptól kölcsönzött fehér ruhában, fejére és vállára barna kendőt téve, bárányborből varrt szakállal játszotta szerepét. Szent József kezében püspöki pásztorbotot tart.

Az angyal öltözete fehér ruha, amit régen a lányoktól, ma már a falu papjától kérnek kölcsön. A fejére a koronát családja segítségével otthon készítette el. A ferencesek *cingulusával* kötötte meg derekán a ruháját. Kezében vitte a betlehemes istállót, amit beköszöntéskor az asztalra tett le. A belsejében volt egy jászol és az ajtó előtt elhangzó ének ideje alatt meggyújtották benne a gyertyát. Az 1993-ban használt betlehemes istálló régi, aminek oldalára a következő szöveg van felírva:

Dicsőség Menyben Istennek'
IHS
K. 1946.

Az évszám bizonysága alapján a betlehemes istálló 1946-ban készült. Az 1999-es évben használt betlehemes házikót Tamás Gábor készítette, s az egyház fizette ki.

A pásztorok öltözete az évek során nem változott: hátukon suba, amit a falu pásztoraitól kértek kölcsön, fejükön kifordított bárányborsapka, az arcukat bárányborből készített maszk takarta, a kezükben pedig juhászbot volt. A század elején bocskort viseltek, napjainkban pedig csizmát húznak a lábukra. A pásztorok kellékeikhez azokat a kis tárgyakat sorolhatjuk, amelyek a kis Jézus ajándékaiként szerepelnek. Ezek a sajt, ami egy darab szivacs lehet, a bárányka, amit egy kis gumijátékkal helyettesítenek. Végül egy nagyon kis üvegbe tett tej, hogy beférjen a betlehemes istálló ajtaján.

A csacsi öltözete sem változott az évek során. Ruhája suba, kezében bot, aminek végén egy hammaszacskó volt. A botján lévő hammaszacskó funkciójában és formájában azonos a farsangzáró alakoskodásnál használt hammaszacskóval. Mindkét esetben a hamunak megtisztító szerepe volt. Bárányborből varrtak egy szamárfej maszkot, aminek az arcrészét fekete abaposztóból készítették, a szem és a száj kivágásánál pedig piros anyaggal beszegték. A cipőfűzőjére két csengő volt kötve, amely minden mozdulatra megszólalt. Oldalán tarisznya, amibe az adományokat gyűjtötte, régen kezében korsót tartott, hogy a kapott pálinkát ebbe töltsék.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Megfigyelhettük, hogy az évek során hogyan változott a betlehemesek ruházata. Részben ez azért történt, mert már nem találtak megfelelő öltözetet (például király és királyszolga öltözete), másik ok pedig az, hogy nem találták megfelelőnek a jelmezt (például Szent József öltözete esetében). Az is kitűnt, hogy az angyal, a pásztorok és a csacsi esetében az öltözetek mindvégig változatlanok maradtak.

A betlehemezés előadásmódjának változásai

Kovács Ferenc ma is köztiszteletben álló személy, aki nagyon sokat tud a falu történetéről, hagyományairól. Amióta felújították a betlehemezést (1993-ban), a betlehemes csoport az ő házánál minden évben előadja a betlehemes játékot, hogy ezzel is kifejezze háláját, köszönetét.

A betlehemes szokás a század elején

Kézdiszentléleken az 1990-as évek elején a falu idősebbjei három betlehemes csoportra emlékeznek. A csoport tagjai között baráti viszony volt, nemcsak karácsonykor, hanem az év többi napján is együtt ünnepeltek. Kovács Ferenc elmondása szerint a csoportot mind *katonaviselt* fiatal legények, fiatal házasemberek alkották. A vezető szerepet a királyt játszó csoporttag vállalta fel, aki nem feltétlenül a legidősebb, de mégis a legtekintélyesebb szereplő volt, akinek a betlehemes játék szövege is le volt írva. Egy-egy szereplő általában tíz-tizenöt évig is játszott, s amint Bakk Pál megjegyezte: „akit már megszoktak, s jól bevállott, nagyon nehezen marad ki”. Ahogy öregedtek, úgy cserélődtek a szereplők, általában mindig apáról fiúra vagy rokonra, ismerősre szállt a feladat. Az új tag már kívülről tudta a szöveget, az énekeket, hiszen már gyermekkorától látta-hallotta, ahogy édesapja vagy esetleg nagybátyja próbálta szerepét, ebből következik az, hogy az új szereplő elődje mozdulatait, mimikáját is átvette.

A csoport csak férfiakból állt, a női szerepet is férfi játszotta. Ez más vidékeken eléggé ritka. A szentléleki jelenség magyarázata lehet a kantai színjátszó szokás hatása, a kolostori színjátszás, amiben csak férfiak szerepeltek.

Az előbb ismertetett négy szöveg közül háromban kilenc, egyben pedig nyolc szereplő van, tehát a Tamás Balázs-, Baróthi Lukács- és a Kovács Ferenc-féle szövegekben megtaláljuk a kilencedik szereplőt, a csacsit, míg a Balázs Márton-féle szövegben nem. Fennállhat az a lehetőség is, hogy Balázs Márton azért nem vette be a felsorolt szereplők közé, mivel a szövegtestben nem talált olyan szerepet, esetleg nem értette a csacsi funkcióját. Tehát a betlehemes játékot kilencen adták elő. Ezek funkciója egyik szövegben sem változik.

A fontosabb szerepeket (király, királyszolga, angyal, Szent József, Mária) általában módosabb személyek játszották. Bakk Pál emlékezete szerint, a századfordulón a pásztorok szerepére a falu pásztorait kérték fel. Abban az időben a falu pásztorai kizárólag románok voltak, akik azért jöttek el otthonukból, hogy a magyar falvakban így keressenek kenyeret. Télen ők is a faluban laktak, nyáron viszont kint a mezőn. Ezzel magyarázható az, hogy a szövegtestben a pásztorok szövegében nagyon sok román eredetű szóval, mondattal találkozunk. Az 1920-as évektől már a pásztorok szerepét is helybeliek alakították, de a szövegtest továbbra is megőrizte a román eredetű kifejezéseket.

Egy beszélgetés alkalmával olyan megjegyzés is elhangzott, hogy a pásztorok szerepébe csak a szegényebb emberek kerültek, akik valóban rászorultak arra az adományra, amit akkor kaptak. Mikor rákérdeztem, hogy a pásztorokat alakítok szegényebbek voltak-e mint a király, vagy a királyszolga szerepében lévők, több alkalommal is azt a választ kaptam, hogy nem, mert a faluban nem voltak túl szegény, vagy túl gazdag emberek.

A kilencedik szereplő, a csacsi, kiválasztásában alapvető feltételnek számított a rátermettség és a megbízhatóság. Az általánosan ismert betlehemes játékokban a csacsi nem szerepel. A szentléleki változatban mindenütt jelen van (kivéve a Balázs Márton által közöltet), és annak ellenére, hogy szövege nincs, szerepe igen fontos. A betlehemes játékban a csacsinak három feladatot is tulajdoníthatunk: rendfenntartó, az adomány gyűjtője-vivője és a tréfás jelenetek rögtönzője. Rendfenntartó szerepe, hogy a botján lévő hammaszacskóval elűzze azokat a gyerekeket, fiatalokat, akik a csoport közelébe merészkedtek az utcán. A csacsi tréfás jelenetei a játékot nem befolyásolták, csak kiegészítő szerepe volt, akkor tréfált, amikor ez a játék komolyságát nem zavarta. Például a szereplők bevonulása alatt zsebéből a kendermagot a kályhára dobta, az pattogni kezdett, vakarózva bolhásnak tetette magát,[8] az énekek alatt a lábára kötött csengőkkel ritmusra zörgetett. A játék végén kimenetelkor a kályhában a kezét bekormozta, majd összekente a gyerekek arcát, vagy tollseprűvel a kezében porolgatott, sepregetett a házban.

A próbákat két héttel karácsony előtt az adventben kezdték meg. Mindennap sorra próbáltak valamennyi szereplő házánál. Kétszer-háromszor elmondták szerepüket, amit poharazás követett. A házigazda töltötte a pálinkát, beszélgettek, énekeltek. Ilyenkor előkerültek a hegedűk, harmonikák, a citerák, így sokszor éjszakába nyúlt a mulatozás, és kellemes időtöltése volt a szereplőknek a téli időszakban.

A betlehemezés karácsony szombatján délután kezdődött. Egyik szereplő házánál összegyűltek, felvették jelmezüket és útnak indultak. Az utcán megszokott sorrend szerint énekelve jártak házról házra. Bakk Pál

[8] Adatközlő Tamás Balázs (sz. 1915).

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

szavaival „fegyelmezetten, szép sorba mentek. A csacsinak az volt a szerepe, hogy vigyázott a csoportra, egy nagy hammaszacskó volt a botjára felkötve, s aki zavarni akarta, azt azzal elzavarta." A csoport után gyerekek szaladgáltak, akik kíváncsian kísérték a csoportot, olykor-olykor csipkelődtek a csacsival.

Minden háznál tiszteletüket tették. Előrement a királyszolga, aki elmondta a bekérező szöveget, és ha a házigazdától igenlő választ kapott, akkor visszament a csoporthoz és értesítette a többieket. Ez volt a királyszolga funkciója.

Általában minden családban szívesen látták őket. Csak azok a családok nem fogadták be, ahol valamelyik családtag ágyban fekvő beteg volt. Azt a családot, ahol ilyen beteg nem volt és még sem engedte be a betlehemes csoportot, a faluban megszólták. Nem tettek különbséget a gazdag vagy szegény családok között.

A kapun énekszóval vonultak be, az ajtó előtt elénekelték a *Megnyílt mennynek kapuja* című éneket. Ez idő alatt a házigazda a játékteret biztosította, a szoba közepén lévő tárgyak (asztal, szék) félrevételével. A király lépett be elsőként a házba, őt követte a csoport. A sorrendet mindig betartották, ki, mikor, hogyan lép be és hol helyezkedik el a játéktérben. A pásztorok a kályha elejébe feküdtek le. Ez a pásztortüzet szimbolizálta, mivel a pásztorok a mezőn is mindig a tűz köré települtek. Az angyal a kezében lévő betlehemes istállót az asztalra tette. A király megvárta amíg mindenki elhelyezkedett, majd elmondta beköszöntő szövegét és ezzel megkezdődött a játék. Annak bemutatása után a házigazda a szereplőket pálinkával, a háziasszony meg kaláccsal kínálta. Időközben a királyszolga már átszaladt a szomszéd házhoz bekérezkedni. Arra nem volt idejük, hogy leüljenek, mert a királyszolga időközben visszaért a szomszédból és jelentette, hogy hol fogadják a csoportot.

Az adományt, amit a betlehemes csoportnak szántak, a csacsi tarisznyájába tették. Ez pálinka és pénz volt. Ahol volt idejük arra, hogy egy pohár pálinkát is megigyanak, ott nem mindig tettek a csacsi korsójába italt, csak pénzt adtak. Az összeg nagysága általában a család anyagi helyzetétől függött. Ezután indultak is tovább a következő családhoz.

Előfordult, hogy a betlehemes csoportok az utcán találkoztak. Ilyenkor a közöttük levő versengés miatt néha nézeteltérés támadt, s a találkozás verekedéssel végződött. Egy családhoz több betlehemes csoport is járt és mindegyiket mindenhol szívesen fogadták.

A betlehemezés az éjféli mise kezdetéig tartott, ugyanis a betlehemesek is részt vettek a karácsonyi szentmisén, ahol újra bemutatták játékukat. Néha, a mise után még elmentek egy pár családhoz eljátszani játékukat. Másnap délután folytatták útjukat, addig, míg az egész falut be nem járták. Ezt követte a környező falvakba való látogatásuk. A legközelebb lévő faluval, Kiskászonnal kezdték, majd Kővárra, Szárazpatakra, Kézdivásár-

helyre és Torjára is eljutottak. A betlehemes csoport vízkereszt napjáig (január 6) járt.

A betlehemezés befejeztével az összegyűjtött pénzből a csoport tagjai bált rendeztek. Zenészeket fogadtak, ha túl sok italt kaptak, akkor annak egy részét ott eladták. A bálozóknak belépőjegyet kellett venniük. Így a betlehemes adományokból összegyűjtött pénzt megsokszorozták és csak utána osztották szét a csoport tagjai között. Erről az adatközlők nem szívesen beszéltek és nem akarták, hogy bekerüljön a dolgozatomba, mert azt állításuk szerint ez szégyen. Az informátorok nevét szándékosan, kérésükre elhallgatom.

Ezt a nagyon szép hagyományt 1946-ban országosan betiltották, így Kézdiszentlélek népe sem folytathata ezt a szép hagyományt.

A diktatúra idejében, az 1985-ös években a templomban Szentestén az éjféli misén a gyermekcsoport kisebb pásztorjátékot adott elő. Ezt Balázs György, az akkori plébános és Dávid Emil kántor tanította be, vállalva a hatóságok esetleges zaklatását. Ezekben a pásztorjátékokban én is szerepeltem.

A betlehemes játék felújítása (1993)

A kézdiszentléleki betlehemes csoport 1992-ben alakult újra, Borcsa László (sz. 1926) szervezésében. Ő felkérte Kovács Ferencet, hogy segítsen a csoportnak a játék megtanulásában. Amint már említettem, a betlehemes szöveg nála őrződött meg. Hagyománytisztelő ember lévén, elfogadta a felkérést és szívesen segített a csoportnak. A csoport a következőképpen állt össze: Kovács Ferenc (sz. 1908), király: Borcsa István (sz. 1964), királyszolga: Bakk Szilveszter (1953–1995), Szent József: Mátyus Ferenc (sz. 1954), Mária: Borcsa László (sz. 1926), angyal: Mátyus Barnabás (sz. 1976), öregpásztor: Mátyus Sándor (1933–1996), meddüpásztor: Bakk Pál (sz. 1932), fejőpásztor: ifj. Bakk Szilveszter (sz. 1976), csacsi: Vári Miklós (1926–1995).

Pozsony Ferenc, kolozsvári néprajzkutató tudomást szerzett a kézdiszentléleki csoport létezéséről és meghívta a csoportot a Szatmárnémetiben tartandó Betlehemes Találkozóra. Egyszerű emberek lévén, nagy kihívást jelentett számukra az, hogy a falujuk régi hagyományát bemutathatják a falu határain kívül is.

A színpadon való játszás új volt számukra, nagyobb hangerővel kellett mondaniuk a szövegrészeket. A házigazda szerepét a színpadon Kovács Ferenc vállalta fel. Külön kitüntetést jelentett számukra, hogy az előadás után felkérték őket, maradjanak egy nappal többet azért, hogy előadhassák játékukat a templomban is.

A kézdiszentléleki betlehemes csoport felejthetetlen élményekkel tért haza a szatmárnémeti betlehemes találkozóról. Bakk Pál szavait idézve:

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

„Szatmáron nagyon jól éreztük magunkat, azt hiszem, az életem legszebb percei voltak."

1993 karácsonyán ez a betlehemes csoport a faluban néhány családnál előadta játékát. Nem jártak a falu minden házánál, csak a jó ismerősök, barátok családjainál. A kis csoport látván, hogy érdeklődést keltettek játékukkal, és hogy még mindig vannak olyanok, akik értékelik munkájukat, erőre kaptak és megígérték, hogy nem hagyják kihalni ezt a nagyon régi hagyományt. Fiatalokat is bevonnak játékukba, felkeltvén ezzel érdeklődésüket, megalapozván szeretetüket a népi játék és a néphagyomány iránt.

Az 1993-as év az 1946-tól elnémított betlehemes játék újjászületését jelentette. 1994-ben ismét előadták játékukat, de a következő években, mivel a csoport tagjai közül többen meghaltak, 1999-ig szünetelt a betlehemezés.

Betlehemezés 1999 karácsonyán

1999. december elején Borcsa László az 1993-ban alakult betlehemes csoport egyik tagja megpróbálta a csoportot újraszervezni. Felkereste a régi csoport tagjait és meghívta őket. Betegségre, családi problémára hivatkozva, többen visszautasították. Három szereplő időközben meghalt. A régi csoportból négy szereplőt sikerült ismét beszervezni. Egyesek, nem bízva a szervezés sikerében, kijelentették: „ebből már nem lesz semmi", míg mások új szereplőket kerestek. Ahogy megalakult a csoport, hozzá is fogtak a próbákhoz. Az 1993-ban előadott betlehemes játék szövegét vették alapul. Ezt a falu kántora legépelte, és minden szereplőnek adott egy-egy példányt. Az újonnan alakult csoportban a következő személyek vettek részt: király: Bartalis Ernő (sz. 1949), királyszolga: Jánó János (sz. 1976), Mária: Borcsa László (sz. 1926), Szent József: Mátyus Ferenc (sz. 1954), angyal: Molnár Miklós (sz. 1951), öregpásztor: Miklós Béla (sz. 1926), fejőpásztor: Bakk Szilveszter (sz. 1976), meddüpásztor: Bakk Pál (sz. 1932), csacsi: Marti Ignác (sz. 1932).

A megalakult csoport valamennyi tagja rendszeresen járt templomba, és az egyik 84 éves szereplő kivételével énekeltek az egyházi kórusban. A hiányzó személyeket a kórus tagjai közül választották ki, vagyoni megkülönböztetés nélkül. A közös szerepléshez hozzá voltak szokva, de ez egyéni egyben kihívást is jelentett számukra. Sokszor elhangzott az első próbákon: „A kórusban nem látták, ha elrontottam, de itt látnak és akkor mekkora szégyen lesz." Bakk Pál, aki a teljes betlehemes játék szövegét kívülről tudta, irányította a próbákat. Javította az esetleges hangsúly-, hanglejtés-, kifejezés- és az énekben előforduló dallamhibákat. Egy-egy szereplővel egymás után többször is elmondatta szerepét, amíg megfelelőnek nem találta. Minden este legalább kétszer-háromszor próbáltak, s ez kezdetben két-három órát is igénybe vett.

A szereplők otthon tanulták meg a szerepüket, ebben segítettek nekik a családtagok is, hogy a próbán már csak az előadás módján kelljen korrigálni. Az ötödik-hatodik próba után a szerepeket már emlékezetből mondták. A mozgáspróbákat az utolsó héten kezdték el, amikor már meggyőződtek, hogy mindenki tökéletesen tudja a szerepét. A mozgások begyakorlásánál is a régi szereplők segítettek. Az újaknak előbb elmondták, majd be is mutatták, hogy mit és hogyan kell tenniük.

Karácsony előtt egy nappal, a *Szentestén* indult el a csoport bemutatni a betlehemest. Nem mentek házról házra, mint ahogy ez régen szokásban volt, hanem csak oda, ahová meghívták őket. Nagyon sok házban azért nem fogadták volna jó szívvel, mert a karácsonyi nagytakarítás után a betlehemesek *betapodnak*. Ezt nem mindenki gondolta így, voltak, akik megtiszteltetésnek vették a betlehemesek látogatását.

A csoport a hagyományokhoz híven az utcán karácsonyi dalokat énekelve, meghatározott sorrendben ment egyik családtól a másikig. Elöl ment a király és a királyszolga, utánuk Szent József és Mária, őket követte az angyal, a pásztorok és a csacsi. Az udvarra érve a betlehemes játék első énekét kezdték énekelni. A királyszolga bekopogott, és elmondta bekérező szövegét, kihúzott karddal, feszes állásban. A bekérezés már funkciótlan, mert a házigazda hívására érkezett a csoport, de a szövegtest ezt a részt is megőrizte. Ezután a királyszolga visszament a csoporthoz és az ajtó előtt még elénekelték a *Megnyílt mennynek kapuja* című éneket. A házban a házigazda és családja teret biztosított a színjátszáshoz. Majd belépett a szobába a király, a királyszolga, az angyal, a pásztorok és a csacsi. Az angyal kezében vitte a betlehemes házikót, amit olyan helyre tett le, hogy megfeleljen a színjátszási térnek (például az asztalra) és odaállt melléje. A pásztorok az ajtótól egy távolabbi helyre telepedtek le. Emlékezet alapján mindig a tűzhely közelébe. A csacsi botjára támaszkodva mellettük állt. A király megvárta, hogy a pásztorok elhelyezkedjenek, majd ő is elmondta beköszöntő szövegét, amiben üdvözölte a ház lakóit, egészséget kívánt és röviden ismertette jövetelük célját. Ezt követte a játék tényleges bemutatása.

Szent József botjával kopogott az ajtón és befogadást kért a királyi házba. A király parancsot adott a királyszolgának, hogy nézze meg, ki zörget ajtóján, aki kihúzott karddal ment az ajtóhoz teljesíteni a parancsot. Majd visszatért a királyhoz és feszes állásban jelentette az érkezőket. A király és Szent József között a párbeszéd úgy zajlott, hogy József és Mária még mindig a küszöbön kívül álltak, addig, amíg bebocsátást nyertek melegedni. Miután a király kiutasította őket, visszamentek az ajtóig. A következő jelenetben az angyal énekszóval ébresztette a pásztorokat, ezzel egy időben a csacsi botjával böködte őket, hogy ébredjenek. A pásztorok felkeltek és a betlehemes istállóhoz (az asztalon lévő házikóhoz) mentek, közben a *Nosza tehát* című éneket énekelték. Az énekre a pásztorok botjukkal ütötték a ritmust, a csacsi pedig megszólaltatta csengőjét. Mária a betlehemes

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

házikó közelébe lépett és fogadta a pásztorokat. A három pásztor egymás után a betlehemes házikó elé térdelve adta át ajándékát. Mária megköszönte nekik a kapott ajándékokat. Amíg az öreg pásztor útravalót kért a házigazdától, a csacsi kinyitotta tarisznyáját, amibe beletették a kapott adományt (egy üveg bort és pénzt). Az *Elindula József* című énekkel sorban az ajtó felé húzódtak, jelezve, hogy a játék véget ért. Ezután a házigazda megkínálta őket borral vagy pálinkával, a háziasszony pedig kaláccsal és süteménnyel. Pár perces pihenés után énekszóval ismét útra indultak. A házból is meghatározott sorrendben távoztak. Elöl ment József és Mária, utánuk a király és a királyszolga, majd az angyal, végül pedig a pásztorok és a csacsi.

Este fél tizenegyig betlehemeztek és 14 családhoz tértek be. A falu legidősebb emberét, Kovács Ferencet is felkeresték, aki nagyon örült a csoport látogatásának és a betlehemezők előadásával meg volt elégedve. Az éjféli mise előtt összegyűltek a templomnál, hogy ott is bemutathassák játékukat. A szentmise fél tizenkettőkor kezdődött, a gyermekcsoport betlehemes játékával, amit Dávid Emil kántor írt és tanított be. Az előadás nem hasonlított a hagyományos felnőtt betlehemes játékhoz. Ebből a megújítás értékét emelhetjük ki, bár az is lehetséges, hogy ez a változat a hagyomány elsorvadásának a kezdete.

Ezután került sor a felnőttek betlehemes játékára. A házigazda szerepét a falu megyebírója (az egyházi testület vezetője), Marti Miklós vállalta fel.

Másnap, karácsony napján, a mise után déli tizenkét órakor folytatták útjukat a betlehemesek. Tiszteletüket tették a papnál, a kántor családjánál és az Öregek Otthonában, amit a gyulafehérvári Püspökség fennhatósága alatt működő Carlia Alapítvány hozott létre német segítséggel és a falu hozzájárulásával, a környező települések öregjeinek gondviselésére.

A szereplők adományként pénzt, bort, pálinkát és sört kaptak. Az adományokat a csacsi tarisznyájába gyűjtötték, s mikor az megtelt, egy-egy ismerős családnál hagyták. Vasárnap összeszedték a csomagokat és egymás között szétosztották.

Szerencsésnek mondhatom magam, hogy végigkísérhettem a betlehemes csoport munkáját a próbáktól a befejező szereplésekig. Nagyszerű élmény volt látni, hogy ez a hagyomány hogyan éledt újra, s hogyan öröklődik a fiatalabb generációra. A csoportszellemre jellemző összetartás, egymás segítése, biztatása mindvégig érződött a próbákon és az előadásokon. Kitűnt, hogy a csoport tagjai nem az adományokért, hanem a tisztességért és a hagyományok tudatos megőrzéséért vállalkoztak a szereplésre. Úgy tűnik, hogy a kis csoport tagjai között szoros kapcsolat alakult ki, ami feltétele lehet annak, hogy a betlehemes játék a következő években is megőrződjék.

Összegzés

A dramatikus népszokások közül a betlehemes játék az, amely napjainkban is nyomon követhető. A szokás folytonosságát még a kommunista évek vallásüldözése sem tudta megszakítani. Annak ellenére, hogy évtizedeken át tiltották, a 90-es évek elején több helyen képes volt újraéledni. Ez elsősorban annak volt köszönhető, hogy még éltek olyanok a faluban, akik egykor szereplői voltak a játéknak, valamint őrizték a betlehemes játék szövegét.

A kézdiszentléleki betlehemes játék fennmaradása Kovács Ferencnek, egykori szereplőjének köszönhető. A 90-es évek elején ő volt az egyedüli, aki ismerte annak előadásmódját, valamint őrizte szövegét. Az idők folyamán a falubeliek számára a játék elveszítette jelentőségét, így a falu lakosságától nem kapták meg a kellő bátorítást, nem volt rá igény. Ennek magyarázatát abban látom, hogy a több mint 40 év tiltás alatt az új generációnak nem volt lehetősége megismerni a játékot. Az egyedüli ehhez hasonló szokás a templomban napjainkban is játszott pásztorjáték volt.

Az újjáalakult kézdiszentléleki betlehemes csoportnak sokat jelentett a Szatmárnémetiben tartott betlehemes találkozón való részvétel, mert ráébredtek játékuk fontosságára. Ez ösztönözte őket, hogy megismertessék a faluval ezt az elfelejtett hagyományt.

A kézdiszentléleki betlehemes játék szövege és előadásmódja az elmúlt száz év alatt nagyon keveset változott. A kutatásaim során talált négy szöveget, hasonlóságuk alapján, két alaptípusba soroltam. A nyomtatásban megjelent Balázs Márton-féle szöveg és a Tamás Balázs-féle szöveg alkotja az egyik típust. A másik típusba a Baróthi Lukács és a Kovács Ferenc által lejegyzett szövegeket soroltam. Az utóbbi típusból a Kovács Ferenc-féle szöveg napjainkban is használatos.

A betlehemes hagyomány leírásában az öltözetek és a játék előadásmódjának változását vizsgáltam. A játék szövegéhez viszonyítva nagyon keveset változott, mert a szereplők nem kívántak az újítás igényével fellépni. A régit jobbnak, igazabbnak tekintették. Ebben az esetben jelentősebb változás társadalmi téren történt. Korábban a szereplők kiválasztásában szerepet játszott a társadalmi hovatartozás, ez napjainkban nem irányadó. A másik jelentős változást abban tapasztaltam, hogy régen házról házra járva adták elő játékukat, mára viszont csak azon családokhoz mennek el, akik előzőleg meghívják a csoportot. Az adomány jelentősége is veszített fontosságából. Ma már nem az adománygyűjtés a cél, hanem a hagyomány továbbéltetése.

Dolgozatom célja a kézdiszentléleki betlehemes szokás utóbbi száz évének feltárása volt. A kutatásaim során megismertem szülőfalum múltját, bepillantást nyertem szokásvilágába. Pedagógusként ismereteimet átadhatom a következő generációnak, hozzájárulva ezzel a szokás továbbéltetéséhez.

© www.kjnt.ro/szovegtar

© www.kjnt.ro/szovegtar

Szakirodalom

ANTAL Árpád

1947 A társadalmi szervezet befolyása egy székely falu betlehemes játékára. Kolozsvár.

BALÁZS Márton

1945 *Adatok Háromszék Vármegye néprajzához*. Sepsiszentgyörgy, 80–85.

BARTHA Elek

1999 Betlehemezés. In: *Görög katolikus ünnepeink szokásvilága*. Debrecen, 51–55.

BERECZ Gyula

1893 H*áromszék vármegye közoktatásának története*. Sepsiszentgyörgy.

DÖMÖTÖR Tekla

1972 *Magyar népszokások*. Budapest.

GAZDA Klára

1980 *Gyermekvilág Esztelneken*. Bukarest, 387–396.

FARAGÓ József

1947 *Betlehemezők és kántálók Pusztakamaráson*. Kolozsvár.

KODÁLY Zoltán

1974 *Néphagyomány és zenekultúra*. Nagyvárad.

KOVÁCS Ferenc

1958 *Iratosi kertek alatt*. Bukarest, 167–174.

ORBÁN Balázs

1869 Háromszék. In: *A Székelyföld leírása*. Pest, 109–117.

SZABÓ Judit

1995 Betlehemes játék Kászonból 1898-ból. *Néprajzi Látóhatár* 3–4. Miskolc, 198–204.

1997 Balázs Márton emlékezete. In: *Emlékkönyv a Kézdivásárhelyi Múzeum 25. évfordulójára*. Sepsiszentgyörgy, 87–103.

VISKY Károly

1935 (1992) Drámai hagyományok. In: *A magyarság néprajza*. Budapest, 335–345.

***

1999 *Ásatások Kézdiszentléleken*. Székely Hírmondó (hetilap) Kézdivásárhely.